

O myšlení bez respektu k logice – aneb matení pojmů

VLADIMÍR SPOUSTA

Od členů akademické obce se očekává, že ve svém vyjádření budou ctít a respektovat určité ustálené zvyklosti, zákony a pravidla, protože ty usnadňují dorozumění a při diskusi brání znehodnocení vyslovených myšlenek. Pokud autor publikovaného textu bagatelizuje tato nepsaná pravidla, měl by alespoň někdo ze čtenářské obce pocítit povinnost takové jednání podrobit kritice, a to z jednoho prostého důvodu: odborná nedostačivost jednoho z jejich členů vrhá svůj stín na celou societu a poškozuje ji.

Když logika zpřesňuje a sjednocuje významy pojmů jednotlivých vědních disciplín a snaží se vytvořit jednotný pojmový aparát, který by lidskému poznání poskytl společnou základnu, činí tak pro zdokonalení kritického myšlení a pro snazší porozumění mezi lidmi. Edukologická terminologie je nedostatečně propracovaná, disponuje termíny, které jsou mnohdy vágně a nezřetelně definované nebo jsou definovány s přespříliš širokým významovým rozsahem.

Kde hledat příčiny tohoto stavu? Je jich několik:

1. Nesmírně široké (až bezbřehé) akční pole edukologie.
2. Předmět edukologie (tj. výchova) je druh činnosti, tedy fenomén nekonkrétní a velmi obtížně měřitelný, probíhající mezi třemi aktéry – vychovávaným, vychovávajícím a objektem jejich obapolného zájmu, z nichž první dva jsou živé bytosti představující velice složité organismy podléhající nepřehlédnutelnému množství nejrůznějších vlivů a podnětů, nahodile proměňující své biologické a psychosomatické dispozice, jež ovlivňují jejich schopnosti a připravenost vstupovat do akce a efektivně se jí zúčastnit.
3. Současné trendy „rozvolňovat“ terminologický aparát jako důsledek přístupu ke světu v intencích postmoderního chápání a snaha obohacovat jej termíny zdomácnělými v jiných vědních oborech – a to ne vždy dostatečně filologicky erudovanými edukology – a inovovat jej v souvislosti s interdisciplinárními a multidisciplinárními badatelskými přístupy a kooperací příbuzných disciplín.
4. Otevřený prostor pro demokratické chápání svobody slova vede některé autory edukologických spisů k falešnému pocitu, že si mohou dovolit svoji právě objevenou „pedagogickou Ameriku“ pojmenovat po svém a vytvářejí

nový, vlastní a v jejich očích originální termín. Tito pedagogové-amatéři jsou přesvědčeni, že mají právo vyjadřovat se k otázkám výchovy, protože přece také chodili do školy a důvěrně tedy poznali její prostředí. Pouze jaksi pozapomněli, že jejich vidění problému je vidění „z přízemí“, bez potřebného odborného zázemí a erudice, bez profesního odstupu a nadhledu.

V následující kritické analýze upozorním na několik okruhů zasažených ne-logičností.

A) Terminologické hybridy v *Pedagogickém slovníku*

Ve výkladu několika hesel *Pedagogického slovníku* citace zjišťují některé nepřesnosti:

Termín **pedagogika** (angl. pedagogy, education science) je složen ze dvou řeckých slovních základů: pais = hoch, dítě (gen. *paidos*) a *agogē* (vedení). Uvádí-li Slovník, že pedagogika jako věda „*není vázána pouze... na populaci dětí a mládeže*“ (s. 151), pak je formulace ve zjevném rozporu s významovým obsahem slova pedagogika.

Jiný protimluv je „ukrytý“ v sousloví **pedagogický pracovník**. Na rozdíl od jeho širokého pojetí uvedeného ve *Slovníku*, vylučují z jeho významového rozsahu „*osobu podílející se na výchově a vzdělávání dětí, mládeže nebo dospělých...*, v jejíž pracovní náplni převažuje výchovně-vzdělávací činnost“ (s. 151), zužují jeho význam a vyčleňují je pouze pro označení osoby, která pracuje ve vědním oboru pedagogika. A to proto, že pro osoby vykonávající praktickou výchovnou činnost má český jazyk k dispozici termíny jiné, kterými je charakter jejich činnosti zřetelně vymezen: např. učitel nebo vychovatel. Podobně jako účetní není matematik, byť se bez poznatků této vědy neobejde, a lékař není antropolog, i když objektem jejich zájmu je v obou případech člověk, tak ani učitel vykonávající činnost zvanou vyučování není pedagog. Pedagog je ten, kdo se touto činností zabývá teoreticky.

V citovaném vymezení termínu pedagogický pracovník, a to ve spojení *pedagogický pracovník a vzdělávání dospělých* zjišťujeme další nesoulad. Má-li termín pedagogika ve své první části slovní základ označující nedospělého jedince (*pais*), pak nelze do významu tohoto termínu zahrnout i vzdělávání *dospělého jedince*.

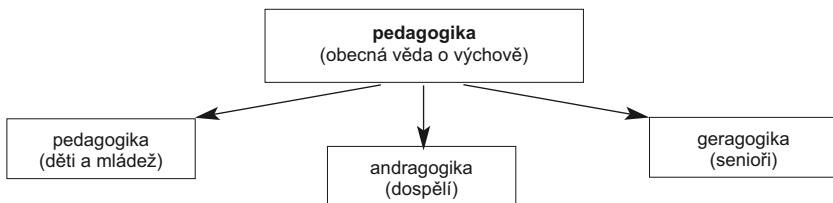
Z hlediska logiky není přijatelný hybrid **pedagogika dospělých** (s. 152). A přitom pro výchovu a vzdělávání dospělých autoři *Slovníku* vyčleňují termín *andragogika* (angl. andragogy, adult education, s. 22), který má svůj slovní základ v řeckých slovech *anēr* – muž (gen. *andros*) a *agogē*.

Obdobně i ve výkladu sousloví **pedagogika volného času** se čtenář dozví, že se jedná o disciplínu „*zaměřenou na... prostředky, napomáhající... využívání volného času dětí, dospívajících i dospělých*“ (s. 152).

B) Na jinou nelogičnost jsem narazil v Informačním letáku Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, který oslovuje uchazeče o studium v roce 2007/2008 (s. 4). Uchazeč je v něm informován, že na tomto ústavu lze studovat **gerontopedagogiku**, přičemž žádný vědní obor s tímto názvem neexistuje. Termín je složen z řec. *gerōn* (gen. *gerontos*) = stařec + *pais* (gen. *paidos*) = dítě + *agō* = veda.

C) Řadu nelogičností lze nalézt v příspěvku *Sociální kompetence učitele z pohledu sociální práce* uveřejněném ve sborníku *Proměny školy, učitele a žáka na přelomu tisíciletí* (Brno: 2001, s. 134–138), kde se píše o **pedagogice** jako *obecné vědě o výchově* a operuje se novým pojmem **pedagogika v užším slova smyslu** (cituji ze s. 136): „*Pedagogika v užším slova smyslu zaměřená na děti a mládež, andragogika, která se zabývá dospělými jedinci jako objekty svého působení, a geragogika, která je koncipována jako pomoc lidem postproduktivního věku*“. Ponechávám mimo diskusi, že v citovaném souvětí chybí přísudková část. Dospělý jedinec je přece i člověk v postproduktivním věku. Znamená to tedy, že „autorova“ geragogika je součástí andragogiky, když i stařec je dospělý jedinec?

V téže studii (na s. 137) se autor pokouší o vytvoření systému věd o výchově; problematiku však neobjasňuje (čtenář necht' posoudí sám):

Ze schématu vyplývá, že pedagogika je jak obecnou vědou o výchově, tak vědou o výchově dětí a mládeže. Tedy jeden a týž termín se dvěma rozdílnými významovými obsahy!

V článku *Geragogika jako legitimní pedagogická subdisciplína* (Pedagogická orientace, 2002, č. 4, s. 91–95) se čtenář dostává do nezavidělné situace. Termíny odvozené z řeckého *gerōn* (stařec) se množí (s. 93), ale jejich sémantický obsah není zřetelně vymezen. Cituji (s. 94 a 95): „*Geragogika je v užším slova smyslu pedagogická disciplína zabývající se výchovou a vzděláváním seniorů. Definujeme-li pedagogiku jako obecnou vědu o výchově a vzdělávání, pak pedagogika se zabývá dětmi a mládeží, andragogika dospělými a geragogika seniory.*“

Terminologické nepřesnosti se stupňují, když se na s. 95 dovídáme (na rozdíl od předchozího vymezení geragogiky jako pedagogické disciplíny), že „*Geragogika v širším slova smyslu je chápána jako teoreticko-empirická disciplína*

zabezpečující péči, pomoc a podporu seniorům při uspokojování jejich potřeb.“ Jestliže má slovo geragogika ve své druhé části agogē (vedení), pak je citovaná definice v rozporu s významem tohoto řeckého slova, protože vedení v ní uvedeno není.

Zcela mi uniká, proč autor zavádí vedle geragogiky ještě termín **gerontagogika**. Z hlediska terminologického mezi nimi není žádný rozdíl; rozdílné jsou pouze z pohledu filologického (utváření slova). Jestliže geragogika je „*disciplína zabývající se výchovou a vzděláváním seniorů*“, pak o gerontagogice autor hovoří „*jako o vzdělávání ve stáří a ke stáří*“ (s. 95). Jediný významový rozdíl mezi oběma definicemi je pouze v tom, že – podle autora – gerontagogika se nezabývá výchovou starých lidí (ecce!). Termín geragogika je z hlediska lingvistického složen z řec. *gerōn* – stařec + *agogē* – vedení, přičemž není zachován celý slovní základ slova *gerōn*. Vedle toho termín andragogika byl utvořen z genitivu řeckého slova *anēr* – *andros* (muž, dospělý jedinec) + *agogē*, a proto se jako ústrojnější (a tedy vhodnější) jeví termín gerontagogika (gen. řec. *gerōn gerontos*).

Bezprostředně za diskutovaným článkem je otištěn příspěvek *Geragog jako nová profese v procesu celoživotního vzdělávání*, v němž se setkáváme – někdy i v totožné formulaci – s týmiž myšlenkami.

V článku *Gerontagogika – vzdělávání ve stáří a ke stáří* uveřejněném v roce 2001 v *Pedagogické orientaci* (č. 2, s. 90–110) jeho autor zvětšuje terminologickou distanci mezi andragogikou a gerontagogikou, když jeden oddíl svého příspěvku nazývá *Gerontagogika jako součást andragogiky* (s. 99), nebo když píše (s. 91): „*Zájem odborníků o vzdělávání stárnoucích a starých lidí je doprovázen i konstituováním nové hraniční (zvýraznil V. S.) vědní disciplíny*“, přičemž má na mysli gerontagogiku. Hovoří-li o ní jako hraniční disciplíně, evidentně tím dává najevo, že nerozlišuje (alespoň v tomto případě) mezi hraniční a aplikovanou vědní disciplínou. Gerontagogika není hraniční disciplínou, i když těží z poznatkového fondu více vědních oborů, ale disciplínou aplikovanou, protože vychází z teoretických základů edukologie jako vědy o výchově a přejímá její kategorie a paradigmatata, která adaptuje a aplikuje se zřetelem k výchově a vzdělávání jedinců určitého věku (seniorů).

Jiný termín publikovaný na téže straně čtenáře s klasickým lingvistickým vzděláním patrně překvapí, protože autor nabízí termín **gerontopedagogika**! Z hlediska jazykovědného se jedná o hybrid (terminologický „kočkoves“).

Literatura u autora.